

Kielitieteen soveltajien kolmas kongressi

Kansainvälisen soveltavan kielitieteen yhdistyksen (AILA:n) kolmas kongressi pidettiin Kööpenhaminassa 21.—26. elokuuta. Edellisestä, Cambridgessä pidetystä kongressista oli kulunut kolme vuotta, ja yhdistyksen presidentti, edinburghilainen professori Pit Corder saattoi todeta sekä alan suosion että asennoitumisen siihen muuttuneen tänä aikana huomattavasti. Soveltajien suhtautuminen »puhtaaseen», teoreettiseen lingvistiikkaan on sekin muuttumassa optimistisesta ihailusta kriittisen valikoivaksi ja vasta-uuoroisuutta tavoittelevaksi. Useallakin alalla on havaittavissa siirtymistä sitoutumattomasta, pyyteettömästä tutkimuksesta, jonka sovellusarvo on sattumanvaraista ja usein juhlapuheisiin jäävää, kohden ongelmakekseistä, ratkaisua vaativia pulmia selvittelevää tutkimusta. Lingvistiikassa tämä tarkoittaa sitä, että kiel(t)en rakenteen kuvaus ei enää ole ainoa kielitieteen tehtävä. Kongressissa puhuttiin kielioopin avartumisesta: sellaiset käsitteet kuin käytön kielioppi, odo-

tuksen kielioppi, kommunikatiivinen kompetenssi, kielellinen variaatio tuntuvat olevan kovasti ilmassa. Sosiolingvistiikan merkitys soveltajille tuli luonnollisesti myös hyvin esiin.

Tärkein ala, johon lingvistiikasta — muiden tieteiden ohella — odotetaan apua, on vieraiden kielten opetus. Kongressin yli kahdestasadasta esitelmästä valtaosa kosketteli vieraan kielen opettamisen ongelmia ja vain kourallinen uskaltautui käsittelemään lingvistiikan ja äidinkielenopetuksen suhteita. Antoisaa ja korkeatasoista oli sen sijaan psykolingvistiikan jaos, jossa keskeinen tarkastelun kohde oli lapsen kielen tutkimus.

Yhtä hyvin vieraiden kielten kuin äidinkielen opetuksenkin suunnittelussa joudutaan usealla eri tasolla tekemään päätöksiä, joissa kaivataan lingvististä asiantuntemusta. Valtakunnallisella tasolla tehdään suuren linjan suunnitteluratkaisut: mitä kieliä maassa opetetaan, keille ja missä määrin. Tälle tasolle kuuluvat myös kielenohjailun ja -suunnittelun kysymykset, jotka etenkin kehitysmaissa ovat vielä hyvin keskeisiä. Yksi suunnittelun vaikeimpia ongelmia on suhtautuminen kielellisiin vähemmistöihin, alkuperäisiin ja vierasmaalaisiin ns. siirtotyöläisiin sekä näiden perheisiin. On olemassa sekä YK:n että Unescon artikloita vähemmistökansallisuksien poliittisista oikeuksista ja sopimuksia koulutuksessa esiintyvää diskriminointia vastaan, mutta tästä huolimatta belgialainen tilannetta kartoittanut sosiologi Verdoodt totesi, että toistaiseksi vain harvat maat ovat myöntäneet näitä oikeuksia siirtotyöläisille. Yksityiskohtaisen tilanneselvityksen esittivät kaksi nuorta belgialaista sosiolingvistiä Seghers ja Broeck, joiden raportista sai hyvän kuvan siitä, mihin ongelmiin Euroopan monikielisyys on taloudellisen yhdentymisen myötä johtava koululaitosta.

Kielitaidon tarpeen tutkimus, jota meillä ovat tietävästi tehneet oma-aloitteisesti mm. ruotsinkielenopettajat, on englantilaisen Yorkin kielikeskuksen tehtäviä.

Mm. työpaikkatarjouksia kartoittamalla pyritään selvittämään todellista maassa vallitsevaa kielitaidon tarvetta, jonka mukaan sitten koulutuksenkin tarjontaa voi suunnitella. Kielenohjailun ja -suunnittelun tutkimuksesta kuultiin amerikkalais-israelilaisen sosiolingvistin Joshua Fishmanin raportti eräiden Israelin, Intian ja Indonesian väestönosien suhtautumisesta kolmen eri alan (äidinkielen, politiikan, kemian) uudissanastoon. Tutkimus pyrkii selvittämään niitä kielellisiä ja sosiaalis-koulutuksellisia tekijöitä, jotka vaikuttavat siihen, millä tavoin kielelliset uudennukset otetaan vastaan ja missä määrin niitä käytetään.

Koululaitoksen keskuselimen tasolla tapahtuva suunnittelu, jossa muutamat maat jo käyttävät lingvististä asiantunte-
musta apuna, tarkoittaa ns. opetussuunnitelmien laatimista. Englantilainen Readingin yliopiston professori D. A. Wilkins on tehnyt Euroopan neuvoston tilauksesta selvityksen opetussuunnitelmien laatimisen perusteista. Selvitys koskee vain vieraita kieliä, mutta Wilkinsin ehdotus on varsin relevantti myös äidinkielenopetuksen kannalta. Wilkins arvosteli yksipuolisen kieliopillista sekä yksipuolisen tilannekeskeistä (situational) opetussuunnitelmaa ja esitti kolmantena vaihtoehtona käsitteellisen suunnitelman (notional syllabus), jossa lähtökohdaksi esitetään neljäätoista eri kategorialta tai dimensiota, jotka kielenosaajan tulee hallita (ja joista äidinkielenpuhujan tulee olla tietoisestikin perillä). Näistä kategorioista kuusi on semanttis-kieliopillista: aika, määrä, tila, aine, deiksis ja sija, kahdeksan Wilkinsin omien sanojen mukaan »kommunikatiivisen funktion» kategorioita: modaalius, moraalinen arvio, taivutus, argumentointi, järjestyminen, henkilökohtainen tunteenilmaiseminen, tunnesuhteet, rooli-suhteet. Mikäli tämä käsitteistö onnistutaan muokkaamaan oppimispsykologian ja materiaalisuunnittelun myllyn lävitse, opetuksessa luulisi tapahtuvan tosiaan merkitseviä uudistuksia.

Luokkahuoneen opetustilanteen tasolla

lingvisti saattaa olla avuksi oppimateriaalia suunniteltaessa, opettajia uudelleen koulutettaessa sekä opetusmenetelmiä tehostettaessa. Näistä kustakin oli kongressissa tarjolla esimerkiksi äidinkielen alalta Unkarilainen György Szépe hahmotteli suunnitelmaa, jonka mukaan Unkarin kouluissa äidinkielen kieliopin opetus muuttuisi nykyisestäään jokseenkin perusteellisesti: muutokseen johtaa perinteellisen kieliopin painolastin karsiminen ja korvaaminen uudella ajattelutavalla, alasteen rikastamisohjelmat kieliopin sijasta sekä lukion kieliopin korvaaminen lingvistiikalla. Opettajien uudelleen-
koulutuksesta esitti kokemuksia washingtonilainen sosiolingvisti Roger Shuy, jonka työryhmän tehtävänä oli ollut kouluttaa Norfolkian seudun ala-asteen opettajia tajuamaan sosiaalisten ja alueellisten murteiden erot oppilaidensa kielessä sekä havaitsemaan, millä tavoin nämä kielen variaatiot haittaavat lukemaan, kirjoittamaan ja puhumaan oppimista ja miten ne eroavat patologisista puhe- ja lukemisvaikeuksista. Shuyn mielestä äidinkielen alkuvaiheen vaikeuksiin tarjoutuu lingvistiikasta apua vasta sosiolingvistiikan selvitysten myötä — se vasta saa kasvattajat pohtimaan, miten opetuksen rasitus tulisi jakaa oppilaan, opettajan ja oppimateriaalin kesken: missä vaiheessa oppilas on pakotettava käyttämään ja ymmärtämään yleiskieltä, missä määrin lukemaan oppettamisen tulisi tapahtua murteella, missä määrin materiaalin tulisi välttää ilmauksia ja muotoja, joiden suhteen yleiskieli poikkeaa jonkin sosiaalisesti altaalla olevan vähemmistön kielimuodosta. Shuyn työpajamenetelmä onnistui; sen avulla ylitettiin kommunikointikiuha, joka vallitsee oppilaan ja opettajan kielimaailmojen välillä. Shuyn työryhmä on yrittänyt toisaallakin toimia kielellisen kuulun ylittäjänä. Washingtonissa on nimittäin havaittu, että diagnoosin ja lääkityksen virheellisyys useissa tapauksissa johtuu ylemmän keski-
luokan kieltä käyttävän lääkärin ja esimerkiksi alempaan työväenluokkaan kuu-

luvan mustan asiakkaan välillä vallitsevasta viestimiskuilusta, joka on syynä pöytähaastattelujen ja -kertomusten epäonnistumiseen. Opetusmenetelmien tehostumiseen liittyi amerikkalaisen Kellog Huntin esitelmä, joka käsitteli kirjoittamisen paranemista opettaessa lapsia johdonmukaisesti vuoden ajan yhdistämään yksinäislauseista koostuvaa tekstiä monimutkaisiksi upotuskonstruktioiksi. Peruskoulun 7.-luokkalaiset olivat lukuvouden harjoittelun jälkeen virkerakenteen monimutkaisuuden mukaan mitaten vuotta edellä rinnakkaisluokkalaisistaan. Hunt jätti kuitenkin avoimeksi kysymyksen siitä, missä määrin keinotekoinen monimutkaisuuden kasvaminen johtaa luonnolliseen jatkokasvuun taikka rikkaampaan kielenkäyttöön yleensä.

Nämä muutamat henkilökohtaisen kiinnostuksen perusteella valitut esimerkit valottavat kongressin kulkua vain osittain. Mainittakoon tässä käsittelemättä jääneistä alueista testaamiseen, kaksikielisyteen, kääntämiseen ja terminologiaan liittyneet monet erityisesitykset. Kokonaisvaikutelmana esitelmistä voisi todeta, että lauseeseen rajoittuva kielentarkastelu on käynyt ahtaaksi, halu ja tarve työskennellä yhdessä lähialojen kanssa suunnittelun eri vaiheissa on tuntuva ja soveltajien omanarvontunto on loivassa nousussa.

Esitelmien lisäksi kongressin ohjelmaan kuului mm. niiden kymmenkunnan eri komission eli verkoston kokoukset, jotka edellisen kongressin jälkeen oli perustettu. Näiden komissioiden tehtävänä on koordinoita ja koota tietoa, ehdottaa kansainvälisiä projekteja ja saattaa samaa tutkivat toistensa kanssa kontaktiin. Tällä hetkellä tällaisia ryhmiä toimii esimerkiksi lapsenkielen, sosiolingvistiikan (sen erityishaarana luokkahuoneen interaktion), kontrastiivisen tutkimuksen ja aikuisten kieltenopetuksen aloilla. Tällainen, tosin suhteellisen Eurooppa-keskeinen yhteistyö on yksi onniteltava AILA:n toimintamuoto.

Auli Hakulinen